

Daş yaddaş

Bəşər tarixinin canlı şahidlərinin daşlaşmış obrazları təkcə tətbiqi sənətin bir növü deyil. Onlar həm də şəxsiyyətlərin simvolu olaraq paytaxt şəhərlərini bəzəyən maddi mədəniyyət abidələri kimi sevilir və qorunur. Heykəltəraşlıq sənətinin bu mənada tarix yaşatmasını inkar etmək mümkün deyil. Heykəllər həm də nəcib əməllərin, şərəf və şöhrətin simvolu sayılırlar. Rəngkarlıq da şəxsiyyətləri zaman-zaman yaşadadan sənətlərdəndir. Onlar da xarakterik obrazlar yaradırlar. Lakin rəssamlıqdan fərqli olaraq, heykəltəraşlıqda yalnız müsbət obrazlar sənət əsərinə çevrilirlər.

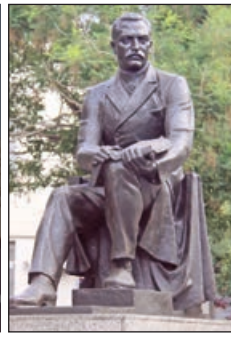

heykəltəraş, xalq rəssamı Ö.Eldarov, memarı F.Leontiyevdir. 1960-cı ildə ucaldılan abidə obrazın bədii həllinin poetikası ilə seçilir.

Bakı park və xiyabanlarında qarşılaşdığımız "abidə insanlar"dan biri də faşistlərlə mübarizədə həlak olmuş xalqımızın cəsur oğlu, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı, partizan Mehdi Hüseynzadədir. Haqqında az eşidilməyən, qorxubilməz Mehdi əlində qumbara "daşa döndərən" heykəltəraş onu sanki canlandırır - növbəti əməliyyat apardıqı anda təsvir edib: partizanın nifrət dolu gözləri, bir-birinə sıxılmış dodaqları və gizlədilmiş əzabları üz cizgilərində çox məhərrətlə işlənib.

Böyük Vətən müharibəsi qəhrəmanlarından Kamal Qasımovun, Hüseynbala Əliyevin, İsrail Məmmədovun, Adil Quliyevin, Xıdır Mustafayevin və digər belə ölməz döyüşçülərin də obrazları Azərbaycan heykəltəraşlığında portret janrının inkişafından xəbər verir.

Heykəlləşmiş, obrazları daşlaşmış tarixi şəxsiyyətlərimiz - qəhrəmanlarımızla yanaşı, sənət dünyasında klassikləşmiş korifeylərimiz də Bakının daimi sakinlərini və qonaqlarını "salamlayan" ev sahibləri kimi əzizdirlər. SSRİ

Tarixin şahidləri

"Daş ballada"nın simvolu - tarixin yaddaş salnaməsində daşlaşmış insan ömürlərinin heykəl və abidə səhifələri

Təsviri incəsənətin geniş yayılmış sahələrindən olan heykəltəraşlıq tarixi şəxsiyyətləri, ədəbi simaları, eləcə də həyat hadisələrini bədii obrazlar vasitəsi ilə əks etdirir. Heykəllər iki növə ayrılırlar: həcmli və ya dəyirmi (bunlara hər tərəfdən baxmaq mümkündür), bir də səth üzərində qabartma şəklində yarıdılanlar. Belə heykəllərə bəlyef (və ya qorelyef) deyilir.

Tarixin müəyyən dövrünün şahidi olan, bu gün isə dünyanı inkişaf etmiş mədəniyyət mərkəzlərindən biri kimi məşhurlaşan, Bakıda monumental heykəllər, eləcə də dekorativ heykəltəraşlıq nümunələri az deyil.

Paytaxtı ayaqla gəzib, onun heykəllərini yaxından görə, söylənilənlərini həqiqət olduğunu bir daha inanırıq. Təbii ki, Heydər Əliyev Sarayının qarşısında, 2005-ci il may ayının 10-da açılışı ümumxalq şənliyinə çevrilən, ümummillilərin şərəfinə ucaldılan möhtəşəm abidə ən gözəl monumental heykəltəraşlıq nümunələrindən sayılır. Ulu öndərin xarakterik cizgilərini özündə əks etdirən heykəlin müəllifləri Mixail Noqin və Salavat Şorlanovdur. Bir anlıqdan hiss edilir ki, müəlliflər tarixi şəxsiyyətin obrazını olduğu kimi yaratmaq üçün əsər üzərində gərgin yaradıcılıqla işləyiblər. Heykəlin hündürlüyü 5,2 metr, ağırlığı 2,4 tondur. Tuncdan tökülmüş bu abidə-heykələ müxtəlif bucaqlardan diqqət yetirdikcə əsərdə yeni çalarlar görünür, bəşəri duyğulara, qranit xarakterə və dahiliyyə valeh olursan.

Bakını heykəllər şəhəri kimi tanıdan belə möhtəşəm sənət əsərləri, təbii ki, paytaxta ilk qədəm basan qonaqların diqqətini daha çox çəkməkdədir. Ona görə də bu daşlaşmış, qaranitləşmiş abidələrin ziyarətçilərinin sayı gündəngünə artmaqdadır və həm də onların dinləri və millətləri müxtəlifdir.

Ötən əsrin 20-ci illərinin sonlarından etibarən klassik sənətin nümayəndələrindən olan P.V.Sabsayın heykəltəraşlıq yaradıcılığı diqqəti cəlb edir. O, 1930-cu ildə M.F.Axundzadənin tuncdan tökülmüş heykəlini yaratmaqla şöhrət qazanıb. Böyük müfəkkirə həsr edilmiş monumental fiqurla postament arasındakı dəqiq nisbət, memarlıq üslubunun düzgün icrası, buradakı kiçik bağça ilə uyurluq onun xarakterik xüsusiyyətlərindən xəbər verir.

Belə heykəlləri qalereyasını xatırladan, möhtəşəmliyi ilə diqqəti cəlb edən, yaxınlıqdan ötür-keçənləri bir anlıq da olsa ayaq saxlayıb baxmağa həvəsləndirən Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyinin binası heykəltəraşlıqla memarlığın sintezinə ən gözəl nümunə sayılır. Burada tətbiq olunan milli memarlıq ele-

mentləri binanın xarici görünüşünə incəlik və zəriflik gətirməklə yanaşı, onun zəngin mədəniyyət xəzinəsinin saxlanc yeri kimi də dəyərini birə-min artırmış olur. Muzeyin qərb fasadının eyvanında qoyulmuş ədəbiyyatımızın görkəmli xadimlərinin heykəlləri binanın arxitekturası ilə bir kompozisiya yaradır, həmahənglik təşkil edir. Burada F.Əbdürrəhmanov Füzulinin, C.Qaryağdı M.P.Vaqifin, E.Tripolskaya Natəvanın, P.Sabsay M.F.Axundzadənin, S.Klyatski C.Cabbarlının heykəllərini böyük məhərrət və ustalıqla işləmişlər.

Heykəltəraşlıqla memarlığın uğurlu sintezindən yarıdılan bir abidə də Bakının mərkəzində ucalmaqdadır. Bu, dəhşətli Nizaminin 1949-cu ildə qoyulmuş, əhəmiyyəti ilə seçilən heykəlidir. Heykəltəraş Fuad Əbdürrəhmanov, memar S.Dadaşov və M.Hüseynovun hazırladığı abidə-heykəlin kürsüsünü haşiyələyən tunc bəlyeflərdə şairin poemalarından müəyyən epizodlar maraqlı kompozisiyalarda qabarıq formada təsvir olunub.

Bu heykəldən bir qədər aralıqda, İçərişəhərin Qala qapısı divarlarının yaxınlığında görkəmli satirik şair M.Ə.Sabirin heykəli ucalır. Əsasən tələbə-gənclərin istirahət yerinə çevrilmiş "mini-park"da heykəltəraş C.Qaryağdı, memar Ə.İsmayılov və Q.Əlizadənin 1958-ci ildə, əlində kitab, oturmuş halda təsvir etdikləri şairin baxışlarının "süzülüb gələn" satirik misralar sanki tamaşaçıını ovsunlayır.

Ötən əsrin 60-cı illərinin yadigarı olan "Azad qadın" monumenti də respublika heykəltəraşlıq məktəbinin uğurlu nümunələrindəndir. Başındakı çadrasını qətiyyətlə atan bu qadın Azərbaycan dramaturgiyasının banilərindən olan C.Cabbarlının "Sevil" əsərinin qəhrəmanını xatırladır. Olduqca hündür, düzbucaqlı postament üzərində ucaldılmış əsərin bədii məzmununda xəlqilik, millilik ruhu nəhəri ilk anda cəlb edir.

Dünya şöhrətli bəstəkar Üzeyir bəy Hacıbəylinin Musiqi Akademiyasının qarşısında ucaldılmış abidəsi isə sovetlər dövrünün, daha doğrusu, ötən əsrin 60-cı illərinin gözoşayan sənət nümunələrindəndir. Musiqi əsərinə qulaq asan bəstəkarın psixoloji vəziyyətinə münasib bir formanı seçilməsi heykəltəraşın istedadından xəbər verir. XVI əsr dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin də Teatr meydanında qoyulmuş heykəlinin kompozisiya quruluşu, möhtəşəmliyi, sakit siluet təsiri bu sənət əsərini daha məzmunlu, monumental göstərir.

Xurşudbanu Natəvanın "Azərbaycan" kinoteatrının qarşısında "xəyala dalmış mərmər abidə"sinin müəllifləri

xalq artistlərindən Bülbülün, Rəşid Behbudovun, bəstəkar Cahangir Cahangirovun portretləri istedadlı heykəltəraş Cəlil Qaryağdı tərəfindən ustalıqla işlənərək heykəl ömrü qazanıblar.

Paytaxtın daim insan seli ilə üz-üzə qalan beynəlxalq dəmir yolu vağzalında ölməz C.Cabbarlının, yaxınlıqdakı parkda isə xalq şairi S.Vurğunun ayaqüstü abidələri əzəməti və özünəməxsusluqları ilə seçilir.

Monumentallarla yanaşı, paytaxtda büst-heykəllər də az deyil. Onların arasında tank qoşunları general-mayoru Həzi Aslanovun Dağüstü parkda qoyulmuş abidəsi 1948-ci ilin yadigarlarından sayılır. Dəniz kənarında Bəhram Gurun simvolik obrazı isə dekorativ heykəltəraşlığın maraqlı nümunəsidir.

Bu şəhərdə Şah İsmayıl Xətəinin, H.B.Zərdabının, Nəriman Nərimanovun, Qara Qarayevin, Əzim Zərimzadənin, Əliəğa Vahidin, Yusif Məmmədəliyevin, Mikayıl Müşfiqin, Hacı Zeynalabdin Tağıyevin, Ayna Sultanovanın, Puşkinin, Əlişir Nəvəinin, Taras Şevçenkoun və başqalarının ucaldılan heykəlləri, həmçinin qəbirüstü abidələri görkəmli şəxsiyyətlər haqqında ətraflı təsvir yaradır.

Xocalı faciəsinə, şəhidlərimizin xatirəsinə ucaldılan möhtəşəm abidələr isə müqəddəs torpaqlarımız, azadlıq və müstəqilliyimiz uğrunda mübarizə aparən övladlarımız qəhrəmanlığı, vətənpərvərlik simvolu olaraq daim yad edilməkdədir.

Tarixi şəxsiyyət və ədəbi simaların heykəlləri paytaxtın Bakının sinəsində, küçə və parklarındadır. Lakin bunlar heç də təqdim etmək istədiklərimizin hamısı deyil, onların əksəriyyətinin əbədi məskən saldığı ünvanlar da var. Onlar daim adları və əməlləri, yaradıcılıqları ilə xalqımızı bəşəriyyətə təqdim edən simalardır ki, başda ulu öndər Heydər Əliyev olmaqla Fəxrli xiyaban kimi müqəddəs bir ziyarətə gəldikcə qəbirüstü abidələri ilə tarixə çevriləblər.

Azadlıq və müstəqillik aşıqlarının uyuduğu Şəhidlər xiyabanında isə 20 Yanvar - şənəbə şəhidlərinin ölməzliyi şərəfinə ucaldılmış möhtəşəm, monumental abidə-kompleksdən Bakı ovuc kimi açıq-aydın görünür.

Bütün bunlar bir "daş ballada"nın simvolu - tarixin yaddaş salnaməsində daşlaşmış insan ömürlərinin heykəl və abidə səhifələridir, vərəqləyin və oxuyun, dünənimizi öyrənin, gələcəyimizi möhtəşəm qurmaq üçün...

Məhəmməd NƏRİMANOĞLU, Ağaəli MƏMMƏDOV (foto), "Azərbaycan"